

Романец О., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ПРОБЛЕМЕ СООТНОШЕНИЯ НОРМЫ И УЗУСА В СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВИСТИКЕ

Статья посвящена проблематике соотношения нормы и узуса. В статье проводится сравнение трактовок терминов «норма» и «узус» в научной литературе. Рассматриваются основные подходы к проблеме соотношения нормы и узуса в современной лингвистике. В оппозиции к норме узус в своих проявлениях не является закреплённым в виде фиксированных правил и ограничений, а существует в виде имплицитных (интуитивных) тенденций. Кроме того, норма/узус непосредственно соотносится с типичными для данного культурного социума ситуациями.

Ключевые слова: норма, узус, стандарт, стандартизация, система, речь, нормативный текст.

Romanets O., stud.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

BASIC APPROACHES TO THE PROBLEM OF DICHOTOMY OF NORMS AND LANGUAGE USAGE IN MODERN LINGUISTICS

Article is devoted to a perspective of a ratio of norm and language usage. In article comparison of the terms “norm” and “language usage” in scientific literature is carried out. The main approaches to a problem of a ratio of norm and language usage in modern linguistics are considered.

Key words: norm, language usage, standar; standardization, system, speech, standard text.

УДК 821.131.1-1:81'253

Романченко М.А., студ.,
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ДО ІСТОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ ВІРШІВ ФРАНЧЕСКО ПЕТРАРКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті здійснено діахронічне дослідження перекладених творів Франческо Петрарки. Матеріалом для аналізу послужили переклади його сонетів Анатолієм Перепадею. Здійснено діахронічний аналіз та аналіз перекладів творів Ф. Петрарки українською мовою. Ретельно проаналізовано переклад А. Перепаді.

Ключові слова: поезія, діалог культур, Італія, Україна, переклад, Петрарка

Останнім часом Україна дуже тісно співпрацює з Італією не тільки у економічній галузі, а й у культурній. Так, наприклад, станом на 2013 рік українські та італійські

науково-дослідні установи та університети уклали 48 угод, що регулюють співпрацю у різних областях науки [1].

На нашу думку, щоб зрозуміти та повніше сприймати італійську націю, необхідно звернутися до тієї епохи, коли Італія отримала новий ковток життя та була на порозі відкриття нового розуміння світу та людини, тобто до епохи Відродження. Адже саме в епоху Відродження становилася італійська нація і саме тоді творили гіганти поезії (Данте, Петрарка та Боккаччо), які відомі в усьому світі. Ми вирішили зупинити нашу увагу на Петрарці, оскільки саме він є родоначальником нової сучасної поезії, який, як сказав Н. Томашевський: «...был первым великим гуманистом, поэтом и гражданином, который сумел прозреть цельность предвозрожденческих течений мысли и объединить их в поэтическом синтезе, ставшем программой грядущих европейских поколений» (укр. «...був першим великим гуманістом, поетом та громадянином, який зумів побачити цілісність предренесансних плинів думок та об'єднати їх у поетичному синтезі, що став програмою для прийдешніх європейських поколінь») [2].

Актуальність даної студії обумовлена тим, що на сьогодні, на жаль, не всі твори Петрарки перекладені українською мовою.

Мета даного дослідження – діахронічний аналіз та аналіз перекладів творів Ф. Петрарки українською мовою.

Предмет дослідження – аналіз кількості перекладів та особливостей перекладів творів Ф. Петрарки українською мовою.

Об'єкт дослідження – художні твори Ф. Петрарки та їх переклад українською мовою.

Матеріали дослідження: художні твори Ф. Петрарки італійською мовою [3] та їх переклади українською [4].

Наукова новизна. Було проведено комплексний загальний огляд перекладів Петрарки, а також ретельно проаналізовано переклад А. Перепаді.

Як зауважує М. Стріха, Петрарка увійшов в українську літературу ще у добу Бароко [5]. Але й дотепер Петрарку перекладають лише частково. Нами було проведено кількісні підрахунки. Твори Франческо Петрарки перекладали 8 поетів. Наглядно стан перекладів творів Петрарки демонструється у діахронічному зрізі в нижченаведеній таблиці:

№	Перекладач	Перекладені твори	Рік видання перекладу	Примітки
1	Пантелеймон Куліш	61-ий сонет	–	Переспів сонета [5]
2	Іван Стешенко	Канцона “До Італії”	–	Перекладена різностоповим білим віршем [6].
3	Микола Зеров	279-тий та 312-тий сонети	1990	Увійшли до збірки його перекладів [7, 433]
4	Михайло Орест	7 сонетів	1995	[8]

5	Дмитро Паламарчук	7 сонетів та канцона “До Італії”	1978	Антологія “Світанок” [5]
6	Дмитро Павличко	61, 162 та 267 сонети	–	[9]
7	Ігор Качуровський	46 сонетів та інші твори	1982	Видав окрему збірку з перекладами 46 сонетів Петрарки та інших його творів, яка вийшла у Мюнхені [10].
8	Анатоль Перепадя	365 сонетів	2007	«Ф.Петрарка. Канцоньєре» [4]

З таблиці можна побачити, що на сьогоднішній день найповнішим та найдоступнішим для пересічного українського читача є збірка перекладів Петрарки в перекладах Анатолія Перепадя, тому ми хотіли б зосередити нашу увагу саме на ній. Спочатку зауважимо, що основною вимогою, яку Петрарка пред’являє мові, це досконалість форми. Петрарка створив так звану «штучну» мову, далеку від просторіччя, і розмовних форм, для якої характерним є словесний відбір та відмова як від стилю високого, так і низького. Отож Петрарчина мова заклала на віки найміцніше ядро італійського поетичного словника [4, 5].

Книга поділяється на дві частини:

1. З першого по 263-ій сонет.
2. З 264-го по 366-ий сонет.

Щодо якості перекладу, то ми хотіли б проаналізувати переклад декількох сонетів на вибір, а саме: 1 та 134:

*Voi ch'ascoltate in rime sparse il suono
di quei sospiri ond'io nudriva 'l core
in sul mio primo giovanile errore
quand'era in parte altr'uom da quel ch'i' sono,
del vario stile in ch'io piango et ragiono
fra le vane speranze e 'l van dolore,
ove sia chi per prova intenda amore,
spero trovar pieta, nonche perdono.
Ma ben veggio or si come al popol tutto
favola fui gran tempo, onde sovente
di me medesmo meco mi vergogno;
et del mio vaneggiar vergogna e 'l frutto,
e 'l pentersi, e 'l conoscer chiaramente
che quanto piace al mondo e breve sogno.*

*До вас, слухаючих, ці мої рядки
Незграйні, із любовними жалями.
На себе озирнусь: яка нетяма
Стає в очу мені віддалеки.
Хай рвучий, а зворушливий таки
Мій голос залунає поміж вами,
І обізветься не ворожим гамом,
А спочуванням, юнки й юнаки.
Я бачу, що від люду відтєпер
За суєту мені лише ганеба.
І сам сміюся з себе, вітпрогон.
Ось підсумок гордині і химер:
Покута й розуміння – так не треба,
Бо світські втіхи всі – короткий сон.*

Перший сонет, який відкриває збірку, був написаний у 1349 або 1350 році. Даний сонет містить у собі загальну «програму», у напрямку якої буде рухатися уся

книга [4, 11]. На відміну від подальших сонетів, Петрарка тут майже не говорить про кохання. Він пише про свою «помилку молодості» (італ. «*primo giovenile errore*»), коли він ще був недосвідченим юнаком. І через цю помилку Петрарка відчуває лише біль та пусті надії (італ. «...*io piango et ragiono / fra le vane speranze e 'l van dolore*») та намагається знайти співчуття серед людей. Також в сонеті з'являється почуття сорому: «*Ma ben veggio or si come al popol tutto / favola fui gran tempo, onde sovente / di me medesimo meco mi vergogno*», до якого автора спонукає знущання та сміх людей навколо нього. Врешті-решт автор приходиться до висновку, що кохання – це лише «корткий сон» (італ. «*breve sogno*»).

При перекладі А. Перепада скоротив метрику Петрарки. Так, в оригіналі бачимо чотирнадцяти-, тринадцяти- та дванадцятискладові рядки, а А. Перепада замінив її на одинадцяти та десятискладові. Щодо рими, то в оригіналі ми бачимо наступну схему: *abba abba cdc dcd*. У перекладі українською мовою вона була збережена. Але, як зауважує М.Стріха: «У ... вступному сонеті на місці бездоганих рим оригіналу (*coqe – errore – dolore – amore*) в Перепаді маємо ряд: жалями – нетяма – вами – гамом, який не лишає від сонетної досконалості й сліду. Але навіть версифікаційна неохайність не допомагає Перепаді донести зміст» [5]. Для прикладу він наводить другий катрен даного сонета, який нещадно критикує: «Читач, що не знає італійської, нехай повірить рецензентові: маємо аж надто далекий від змісту й образності оригіналу переказ. Де, аби заримувати катрен, перекладач закликає відсутніх у Петрарки “юнок і юнаків” (і ця дописка – далеко не найбільший гандж пропонованого уривка)» [5].

Але на нашу думку переклад А. Перепаді не заслуговує на таку жорстку критику, оскільки це є переклад вірша, а як казав англійський поет Роберт Фрост: «*Poetry is what gets lost in translation*» (укр. «Поезія – те, що вмирає при перекладі»). Наприклад, при перекладі А.Перепада зберіг образи «суєти» (італ. «*onde sovente*») та «химери» (італ. «*vaneggiar*»), які є ключовими не лише в даному сонеті, але протягом всієї збірки. Адже ці ключові слова підбрані так, щоб передати сум'яття стоїчної моралі [4, 12].

Наступний сонет, 134. Даний сонет поклав на музику відомий австрійський композитор та піаніст Ф.Ліст:

*Pace non trovo e non ò da far guerra,
E temo e spero, et ardo e son un ghiaccio,
E volo sopra 'l cielo e giaccio in terra,
E nulla stringo e tutto 'l mondo
abbraccio.*

*Tal m'è in pregon, che non m'apre né serra,
Né per suo mi riten né scioglie il laccio,
E non m'ancide Amore e non mi sferra,
Né mi vuol vivo né mi trae d'impaccio.*

*Veggio senza occhi e non ò lingua e grido,
E bramo di perir e cheggio aita,
Et ò in odio me stesso ed amo altrui.*

*Pascomi di dolor; piangendo rido,
Egualmente mi spiace morte e vita:
In questo stato son, Donna, per vui.*

*Не мирносець я і не співець війни,
Тремчу і жду, палаю й крижанію,
Од всіх тікаю, й любі всі мені,
Щиряю в небі, в поросі дубію.*

*Сиджу в тюрмі, та ґрат нема в вікні,
Відкриті двері, та втікають не смію,
Не раб Амуру й не чужий, о ні,
Я без оков, та воля – тільки мрія.*

*Дивлюся без очей, кричу без язика,
Кирпату зву й сахаюсь: «Геть, мано!»
Себе ненавиджу й люблю істоту всяку.*

*Мені утіха – сум, а сміх – біда тяжка,
Життя і смерть мені те все одно, –
За все це, донно, вам моя подяка!*

У цій пісні поет пише про свою роздвоєність. Сонет пронизаний протиріччями та антонімічними порівняннями: «**Pace** non trovo e non ò da far **guerra**» або «E temo e spero, et **ardo** e son un **ghiaccio**». Петрарка кохає, але з однієї сторони він відчуває себе рабом цього кохання і хоче позбутися цього відчуття. Але з іншої сторони, навіть неволя не здається йому тягарем.

При перекладі українською мовою А.Перепада, як і в попередньому випадку, скоротив метрику Петрарки. На нашу думку, якщо в першому випадку це не відіграло значної ролі, то тут слова сонета покладені на музику, а отже метрика відіграє провідну роль при перекладі. Щодо римування, то перекладач намагався слідувати оригіналу і зберегти класичну італійську риму сонета: abab abab cde cde. У перекладі також була збережена образність та протиріччя: «Не **мироносець** я і не співець **війни**», «**палаю** й **крижанію**», «**Життя** і **смерть** мені те все одно».

Отже, не дивлячись на деякі недоліки в українському перекладі, переклад А.Перепадею збірки «Канцоньєре» Франческа Петрарки є на сьогоднішня найповнішим та найдоступнішим пересічному читачеві виданням. Як сказав М.Стріха: «питання майбутнього більш-менш презентативного “українського Петрарки” – все ще на порядку денному».

В кінці даної статті ми б хотіли запропонувати власний варіант перекладу 134 сонета Ф.Петрарки:

*Не маю спокою, і сили вже немає,
Боюсь та сподіваюсь, волю та чекаю,
Лечу над світом, щось внизу минає,
Ніщо не стримує, я світ весь обіймаю.*

*Це як в'язниця, звідки я тікаю,
В якій мене ніхто не замикає.
Не хочу жити я, але і не вмираю,
Кохання впевнено мене тримає.*

*Безмовний – я скажу, незрячий – подивлюсь,
Загинути бажаю я – набридло все мені,
Незалежний кохання ніжний час.*

*Хоч боляче мені, я, плачучи, всміхнусь
І все одно: живу я ще чи ні...
В цім винуваті Ви, бо я кохаю Вас.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українсько-італійські відносини [Електронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Українсько-італійські_відносини (дата звернення: 21.03.2014).
2. Томашевский Н. Франческо Петрарка. Лирика. Автобиографическая проза. М., «Правда», 1989.
3. Francesco Petrarca. Canzoniere [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.lib.ru/POEZIQ/PETRRKA/canzoniere.txt_with-big-pictures.html (дата звернення: 21.03.2014).
4. Петрарка Ф. Канцоньере. Переклав з італійської Анатоль Перепада. – Харків: Фоліо, 2007. – 282 с.
5. Максим СТІХА. Майстри теж хиблять [Електронний ресурс] // Всесвіт. – Режим доступу: http://www.vsesvit-journal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=438&Itemid=41 (дата звернення: 18.03.2014).
6. Михайло МОСКАЛЕНКО. НАРИСИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ [Електронний ресурс] // Всесвіт, 2006. – Режим доступу: <http://archive.is/0B6Nq#selection-649.0-663.39> (дата звернення: 21.03.2014).
7. Зеров М.К. Твори: В 2 т. – К.: Дніпро, 1990. – Т.1: Поезії. Переклади / Упоряд. Г.П. Кочур, Д.В. Павличко. – 843 с.
8. Орест М. Держава слова: Вірші та переклади – К.: Основи, 1995
9. Чорна О.В. Зарубіжна література: Хрестоматія. 8 клас.- Харків: Торсінг, 2003.
10. Франческо Петрарка. Вибране / Франческо Петрарка; пер. з італ. Ігор Качуровський. – Мюнхен: Ін-т літератури ім. М.Ореста, 1982. – 160 с.

Стаття надійшла до редакції: 10.04.14 р.

Романченко М.А., студ.,
КНУ імени Тараса Шевченка, г. Київ

К ИСТОРИИ ПЕРЕВОДА СТИХОТВОРЕНИЙ ФРАНЧЕСКО ПЕТРАРКИ НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

В статье выполнено диахроническое исследование переведенных произведений Франческо Петрарки. Особенное внимание уделено переводам его сонетов, выполненных Анатодем Перепадей. Проведен детальный анализ переводов произведений Ф.Петрарки на украинский язык. Дан всесторонний анализ переводов А.Перепади.

Ключевые слова: поэзия, діалог культур, Італія, Україна, переклад, Петрарка.

Romanchenko M.A., stud.,
Taras Shevchenko National University, Kyiv

ON THE HISTORY OF THE FRANCESCO PETRARCA'S POETRY TRANSLATION INTO UKRAINIAN

The article focuses on diachronical analysis of the translations of Francesco Petrarca masterpieces. Peculiar attention is paid and the analysis of his translation made by Anatol Perepadya.

Key words: poetry, cultural dialogue, Italy, Ukraine, translation, Petrarca.

УДК 81'255

Рудницька Н.М., к. філол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імени Тараса Шевченка, м. Київ

АНТИРЕЛІГІЙНА АДАПТАЦІЯ РОСІЙСЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ У СРСР

У статті розглядається адаптація російськомовних перекладів під тиском антирелігійної радянської цензури. Проаналізовано ознаки текстів, що спричиняли цензурне втручання. Виділено операції, застосовані для адаптації перекладених текстів відповідно до цензурних вимог

Ключові слова: переклад, цензура, адаптація, релігія.

У полікультурному просторі СРСР російська мова мала статус мови міжнародного спілкування, а русифікація використовувалася як засіб культурної колонізації, тому стратегії розвитку перекладу російською мовою і мовами інших національностей дещо відрізнялися. Російська мова використовувалася для забезпечення культурної взаємодії між народами у складі Радянського Союзу і була пріоритетною